

وزن (ادبیات)

یکی از ارکان **شعر فارسی**، وجود **وزن** در **بیت** آن شعر می‌باشد که گرامونت آن را اینگونه تعریف می‌کند که «وزن ادراکی است که از احساس نظمی در بازگشت زملن‌های مشخص حاصل می‌شود. آن امری حسی است و بیرون از ذهن وجود ندارد و وسیله ادراک آن حواس ماست».

فهرست مندرجات

- ۱ - تشکیل وزن
- ۲ - تعریف وزن
 - ۲.۱ - موریس گرامونت
 - ۲.۲ - ابن سینا
 - ۲.۳ - خالری
 - ۲.۴ - آریستو کسنوس
- ۳ - انواع وزن
 - ۳.۱ - وزن کمی
 - ۳.۲ - وزن ضربی، (تونیک)
 - ۳.۳ - وزن آهنگی
 - ۳.۴ - وزن طنبی، (کیفی)
 - ۳.۵ - وزن عددی
 - ۳.۶ - وزن هجایی
 - ۳.۷ - وزن دوری (متقارن یا قرینه‌ای)
- ۴ - پانویس
- ۵ - منبع

تشکیل وزن

هر **سخن** از ترکیب مجموعه‌ای از کلمات به وجود می‌آید که واحد شمارش آن را «**هجا**» می‌نامیم. با ایجاد **تناسب** و هماهنگی بین هجاهای گفتاری، کلامی موزون و دارای وزن شکل می‌گیرد.
هر وزن خود از تکرار یکی از پایه‌های اصلی عروضی یا ترکیب دو پایه و تکرار آن‌ها به تناوب حاصل می‌شود. که بدان **بحر** نیز گفته می‌شود. وزن شعر به وسیله افعال یا پایه‌های عروضی سنجیده می‌شود.
معیار وزن در **شعر پارسی** «یک **مصرع**» است که برای کامل شدن وزن شعر باید هر دو مصرع دارای یک وزن باشد. اما در **شعر عربی** معیار وزن یک **بیت** است.

تعریف وزن

ادبا برای وزن تعاریف مختلفی بیان کرده‌اند که در ذیل به آن اشاره می‌کنیم:

← موریس گرامونت

موریس گرامونت در تعریف وزن می‌گوید:
«وزن ادراکی است که از احساس نظمی در بازگشت زملن‌های مشخص حاصل می‌شود. آن امری حسی است و بیرون از ذهن وجود ندارد و وسیله ادراک آن حواس ماست».

← ابن سینا

این سینا در تعریف ایقاع (وزن موسیقی) گوید: «ایقاع، سنجش **زمن** است به وسیله نقره‌ها (هر ضربه‌ای که با مضرب به سیم ساز وارد می‌شود). اگر این نقره‌ها معرف تعداد و چگونگی هجای کلمات باشند وزن شعری به وجود می‌آید».

← خانلری

خانلری در تعریفی بسیار ساده گوید: «شاید دیده باشید که نور **فانوس دریایی** به تدریج افزایش می‌یابد تا به حد علای درخشین می‌رسد سپس ناگهان خاموش می‌شود. از مشاهده نظمی محور روشنی و خاموشی این چراغ است بیننده ادراک وزن می‌کند. در این سلسله از امور مرحله خاموشی که تکرار می‌شود «زمان مشخص» است».

← آریستوکسنوس

از اینجاست که می‌توان قدیمی‌ترین تعریف وزن را دریافت؛ آریستوکسنوس به شاگرد **ارسطو**، گوید: «وزن **نظم** معینی است در زمن»

انواع وزن

روشن است که صوت گفتار، بیشتر همان خواص صوت از قبیل امتداد و ارتفاع، زیر و بمی، زنگ یا طنین و شدت را داراست. لذا برحسب آن که کدام یک از این خواص چهارگانه، اسس ایجاد **نظم** و هماهنگی بین هجاها قرار گیرد، وزن شعر انواع مختلفی پیدا می‌کند:

← وزن کمی

همان وزن عروضی است و در آن امتداد زمانی هجاها مبنای وزن قرار می‌گیرد. در این نوع وزن توازن و کیفیت هجا نیز در هر دو **مصرع** کامل است و هجاهای بلند و کوتاه در برابر هم قرار دارد. در زبان‌های **فارسی** - **عربی** و سانسکریت بر این وزن شعر سروده می‌شود.

← وزن ضربی (تونیک)

شدت برخی از هجاها نسبت به بقیه مبنای وزن شعر قرار می‌گیرد. نظیر آنچه در زبان‌های انگلیسی و آلمانی مورد استفاده است.

← وزن آهنگی

در این نوع، هجاها بر اسس ارتفاع و زیر و بمی منظم می‌گردند. مانند آنچه مبنای سرایش شعر در زبان چینی است.

← وزن طنینی (کیفی)

در وزن طنینی (کیفی) بر حسب تناسب میان طنین و زنگ اصوات به وجود می‌آید.

← وزن عددی

در وزن عددی اسس بر شماره و تعداد اصوات، صرف‌نظر از خواص آنن، استوار است. بدین معنا که مبنای هماهنگی و وزن شعر - برابری شماره اصوات در هر **مصرع** است و عامل دیگری در آن دخیل نیست.

← وزن هجایی

در وزن هجایی، مبنای وزن فقط بر تعداد هجاها بنا نهاده شده است. این وزن مخصوص زبان‌هایی است که مصوت‌ها و هجاهای آن دارای کشش معینی است مانند زبان فرانسه.

← وزن دوری (متقارن یا قرینه‌ای)

وزن دوری یا متناوب یا دو پاره در اشعاری است که بتوان هر یک از مصراع‌ها را به دو پاره **متشابه** یا دو نیم مصراع تقسیم کرد که وزن پاره نخست عیناً در پاره دوم تکرار می‌شود. در این وزن **شاعر** می‌تواند هر پاره را با پاره بعد مقفی (**هم قافیه**) سازد و به اصطلاح تصریح به وجود آورد.

[۱] نائل خانلری، پرویز، وزن شعر فارسی، تهران، توس، ج ۴، ۱۳۶۱، ص ۲۴.

[۲] مدرسی، حسین، فرهنگ توصیفی اصطلاحات عروض، تهران، سمت، ج ۱، ۱۳۸۰.

[۳] سیروس، شمیسا، آشنایی با عروض و قافیه، تهران، فردوس، ج ۳، ۱۳۶۸، صص ۱۲-۶۰.

۱. [↑](#) نائل خانلری، پرویز، وزن شعر فارسی، تهران، توس، ج ۴، ۱۳۶۱، ص ۲۴.
۲. [↑](#) مدرسی، حسین، فرهنگ توصیفی اصطلاحات عروض، تهران، سمت، ج ۱، ۱۳۸۰.
۳. [↑](#) سیروس، شمیسا، آشنایی با عروض و قافیه، تهران، فردوس، ج ۳، ۱۳۶۸، صص ۱۲-۶۰.

[سایت پژوه، برگرفته از مقاله «وزن»، تاریخ باز یابی ۱۳۹۷/۰۷/۲۱.](#)

رده‌های این صفحه: [آرایه‌های ادبی](#) | [اصطلاحات ادبیات فارسی](#) | [اصطلاحات شعری](#) | [انقسام شعر](#) | [علم بدیع](#)